

POLITIKA, ETIKA, VJERA

(Kongres »Teološkoga društva za proučavanje morala« 1972)

Mladen Karadole

Prošle je godine kongres Teološkoga društva za proučavanje morala (A. T. E. M. — L'Association de théologiens pour l'étude de la morale) održan od 16. do 19. rujna u Chevilly-la-Rueu pokraj Pariza. Sudjelovalo je oko stotinu teologa francuskog jezičnog područja (iz Francuske, Belgije, Švicarske i Kanade).

Društvo su u stvari zamislili i osnovali, prije dvadeset godina, Albert Plé i Joseph Bouchaud s nakanom da bi profesori moralne teologije što bolje revalorizirali moralnu disciplinu. Sjedište mu je u Parizu: 393, Rue de Pyrénées, Paris 20e. Društvo je na dosadašnjim kongresima, između ostalog, proučavalo: nasilje, prirodni zakon, rastavu braka, smrt, temelje moralnih obveza... Ovaj put je izabralo temu: *Politika, etika, vjera*. Čini se da je izbor teme odraz nutarnjih prilika u Francuskoj i socijalno-političkih previranja u raznim zemljama.

Ukratko ćemo se osvrnuti na sadržaj referata i metodu rada.

Na misaonom raskršću

Prvi je dan kongresa bio u znaku etike i politike. Alfred Grosser sažeo je svoju tezu u iskazu: Svaka je politika aksiološka.¹ Jacques Sommet D. I. govorio je o temi *Etika i politika danas: rasprnuta baština Hegela i Marxa*.²

A. Grosser smatra da nužno postoji odnos između političke znanosti i sustava vrijednosti jer nema političkih analiza bez aksioloških kriterija. Zato se istraživač nalazi pred metodološkim problemom radi svojih vlastitih vrijednosti. Isto tako i sudionici u političkoj igri. Istraživač je jedan od tih sudionika jer svojom analizom oblikuje opažanje realnosti drugih učesnika. Sva je realnost društvenih odnosa nekako obojena, a opažanje tih odnosa prolazi kroz filter uvjerenja i stajališta koja su teško aksiološki opterećena. I tu je problem. A. Grosser je prigovorio kršćanima da skrivaju blago koje posjeduju, tj. kršćanske vrijednosti.

J. Sommet je htio ocrtati osnovne odrednice političke misli što je potekla od Hegela i Marxa, njezino sadašnje stanje i susret s budućnošću. U toj bi perspektivi etika bila slobodna. Dakle, radilo bi se o slobodi i politici.

Pitanje je političke slobode, prema obojici, ukorijenjeno u vjernosti dijalektičkoj misli: dijalektici teorije i prakse. Ta dijalektika izvire iz osjećaja nezadovoljstva s obzirom na slobodu u povijesti tako da prelazi u akciju čak prije nego je postao misao i prati misao do njezina ostvarenja.

Ipak na tom zajedničkom temelju postoje i bitne razlike u autora. Država, prema Hegelu, preuzima smisao povijesti i gotovo sama pripravlja budućnost. Prema Marxu, politička se akcija izvodi u znanstvenom postupku u smislu tehničke primjene, no to dovodi dotle da se suzbija dijalektika slobode koja je nadahnula taj postupak.

Zbog toga nedostatka pojavljuju se dva smjera: jedan produbljuje znanstveni značaj racionalne i efektivne političke akcije; drugi ističe slobodni subjekt kao autora prakse.

Znanstveni smjer obuhvaća dvije analize. Prva svraća pažnju na ono što postoji, na ekonomsku situaciju i njezin razvoj (Frakfurtska škola). Druga ističe

¹ A. Grosser je profesor u Parizu na Sciences Politiques. Od njegovih bih djela spomenuo: *Au nom de quoi? Fondements d'une morale politique*, éd. du Seuil, 1969.

² J. Sommet je direktor C. E. R. P. — Centre d'Etudes et de Recherches Philosophiques u Parizu. Od radova: *Marxistes et chrétiens aujourd'hui* u *Projet*, br. 53, ožujak 1971; *Le socialisme à options* u *Projet*, br. 67, kolovoz-rujan, 1972.

znanstveni momenat bezličnoga sustava produkcije koji u svom razvoju dokida subjektivnost (Althusser).

Smjer slobodnoga subjekta tvrdi da sam subjekt može i mora preuzeti odgovornost u političkim pitanjima. Svi se za to moraju osposobiti (Garaudy).

Politika se raspršala u ta dva smjera kao dijalektika subjektivnosti i objektivnosti. Kako pronaći novu dijalektiku i kako će ona prijeći u svijest? U tome je središnje pitanje političke misli i slobode u budućnosti.

Drugi je dan kongresa prošao u živahnim komunikacijama i diskusijama. Christian Duquoc O. P. govorio je o temi: *Tipologija teorijskih razlika tematike*, »Politika, etika i vjera«³; Jean Guichard je izlagao temu: *Vjera — Crkva, politika, etika*⁴; Henri de Lavalette D. I. raspravljao je o pitanju: *Da li etičko posredništvo jedino osigurava vez između politike i vjere*?⁵

Ch. Duquoc drži da teologija rijetko ima kao predmet refleksije političku stvarnost. Njezin je prilog u tome ponajviše posredan, no uvijek značajan. Autor se ograničio i prikazao je teološki razvoj na tom području od 1940. g. do danas. Horizont bi refleksije bilo kršćanstvo — le modèle de chrétienté. Kroz stoljeća je bio to jedinstven svijet koji je Objava oblikovala. Francuska revolucija je razbila to jedinstvo i Crkva je provodila oportunističku politiku. U vrijeme sekularizacije Crkva je izgubila utjecaj na društvo i moral se individualizirao. Dogmatičari su započeli reakciju. Razmišljalo se o povijesti. Eshatologija je produbila refleksiju. Formulirala se razlika između duhovnoga i vremenitoga i napustio se »model kršćanstva«. J. Maritain je bio protagonist te nove struje.

Razlika između duhovnoga i vremenitoga otvorila je novo shvaćanje o zemaljskim stvarnostima. Teolozi su zabacili vjerski individualizam, koji je bio povezan s liberalnom tradicijom, priznali su svijetu njegov vlastiti smisao i postojanost i pokušali su uklopiti pozitivnost svijeta u tijek Objave. No političko je područje bilo rijetko zasebno promatrano.

Dokora su teolozi, pod utjecajem dvaju faktora — sekularizacije i iskustva o nerazvijenosti zemalja — zaključili da poredak vjere kao privatne stvari — privatizacija vjere⁶ — ima negativne političke posljedice. Bilo je nužno i hitno da se shvati pozitivna uloga vjere u političkoj akciji, a da se pri tome ne niježu postavljene razlike. Mnogi su zapazili da dijalektika između razvijenosti i nerazvijenosti nanovo traži da se odredi politička uloga kršćanske zajednice. Nastale su tako: politička teologija J. B. Metz, teologija oslobođenja i teologija revolucije.

Problematika je stara, rječnik je obnovljen. Uvijek se radi o tome da se vjera utjelovi i da se odredi odnos Crkve — koja je i društvena stvarnost — prema političkoj moći.

Možda težnja da se u analizi neposredno suoče dva termina: politika i vjera osuđuje na tapkanje? Nije li moguće da se otvori novi put počevši od političke stvarnosti kao takve?

J. Guichard je zastupao marksističko shvaćanje; kao da nema vjerskoga temelja za svjetovno područje ljudskih djelovanja, dakle ni za političko djelovanje. Nemoguće je da politika bude »moralna«, tj. da se podredi moralnim načelima izvan sebe. Politika ima svoje posebne zakone, osobitu razinu u društvenoj strukturi koje zakoni evolucije određuju, zakone političke praktilke. Politika kao i ideologija, superstrukture, bile bi samo relativno neovisne od strukture ekonomske baze. No opet je nužno za politiku da bude »moralna«, tj. da etikom, koja je izvan nje, potvrdi društvene odnose koje štiti kao »ljudske« odnose.

Crkva bi bila danas jedna od ideoloških struktura suvremenih zapadnih oblika. U sebi ujedinjuje suprotne klase pomoću nauke, vjere. U sekulariziranom je

³ Ch. Duquoc je profesor u Lyonu na Faculté de théologie.

⁴ J. Guichard je profesor na Institut social des Facultés catholiques de Lyon. Laik je. Od djela: *Le marxisme. Théorie et pratique de la révolution*, Lyon, *Chronique sociale de France*, 1970³; *Eglise, lutte des classes et stratégies politiques*, éd. du Cerf, 1972.

⁵ H. de Lavalette je profesor u Parizu na Institut Catholique, Faculté de théologie.

⁶ U razdoblju privatizacije vjere razvila se i ojačala javna vlast i porodio se kapitalizam.

društvu vjera politički nemoćna. Politika ju je ogradila kao privatnu funkciju i vjera nema što reći politici koja djeluje neovisno od nje. No vjera traži novo posredništvo. Znanstveni sustav marksističkog tipa omogućio bi to na svoj način. Kako? »Konkretno: vjera danas može živjeti i imati smisao samo tako da se uklopi u 'preobražavajuće', 'revolucionarne', 'oslobodilačke' političke praktike. Ovo osobito stavlja u pitanje današnju crkvenu političku strategiju i vladajuću teologiju hijerarhije«.

Takav stav J. Guicharda izazvao je živu raspravu koju je predsjednik René Simon prekinuo i svratio diskusiju s filozofsko-sociološkoga područja na teološko.

H. de Lavalette je naglasio da se među autonomnim stvarnostima gdje se vrši posredstvo postavlja pitanje posredništva. To znači da se vjera ne svodi na politiku, npr. na pogansku političku teologiju ili na »odsjev« infrastrukture. No ni politika se ne svodi na odsjev ostvarivanja vjere.

Etičko posredništvo pretpostavlja nerazrješiv vez između vjere i etike (fides et mores) i nerazrješiv vez između politike i etike (politička je akcija moralna radi svojih motiva, svrhe i sredstava, radi razumnoga značaja analize što vodi do odluke...).

Etičko posredništvo otkriva relativnu autonomiju politike i vjere. Moralne vrijednosti, čak izvedene iz vjere, nalaze svoju političku primjenu samo s pomoću analize i političke akcije, a politička etika nije konačno apsolutna, nego je otvorena vjeri.

Ima i drugih stajališta u pitanju veze između politike i vjere, npr. dijalektički vez koji polazi od analize klasne borbe i ljubavi prema siromašnima ili od revolucionarne utopije i kršćanske eshatologije.

Autor se kritički osvrnuo na te različite smjerove. Isto tako i na stajalište moralnoga teologa pred problemom odnosa politike i vjere. Trebalo bi da se moralist zapita za svoju povijesnu ulogu u konkretnom političkom društvu i konkretnoj Crkvi. Posebno valja izbjeći konfuziju između političke analize i političkog »akta vjere« koji je moralistički obojen; valja dopustiti da je politički razum pogrešiv i da politički moral mora biti razuman.

Treći je dan kongresa bio u biblijskoj perspektivi. Jacques Guillet D. I. prikazao je *Etičko-političku dimenziju biblijske poruke St. Zavjeta u odnosu prema Novom*.⁷ Etienne Trocmé je obradio: *Isus i politika (Isusov apolitizam?)*⁸

J. Guillet je govorio o morala i politici u St. Zavjetu da bi što bolje osvijetlio to pitanje u N. Zavjetu. Izraelski je »Zakon« političkog karaktera i cilj mu je bio osigurati opstanak i politički razvitak toga naroda. Izvanredno je naglasio moralni značaj svojih imperativa. Stajalište je proroka bilo političko i ukorijenjeno u Zakonu. Većina njih obraća se političkim vođama i kritiziraju njihovu politiku. Oni to čine u duhu zahtjeva Zakona, ali ne govore »u ime Zakona« nego gotovo uvijek u ime zahtjeva što su upisani u srcu. Pretpostavljaju identičnost između Zakona i osnovne moralne svijesti. Tako je politički odnos bio izravno nadahnut moralnim imperativom. Još više! Proroci govore u ime tipičnog odnosa Boga i njegova naroda, u ime Saveza. Taj odnos utemeljuje određen moral i određuje političke odnose.

Naprotiv, u N. Zavjetu je očito da su evanđelje i Isus udaljeni od političkih situacija svoga vremena. Treba dobro shvatiti tu udaljenost. Ne postavlja evanđelje neki ideal što će se ostvariti u eteričnom svijetu, daleko od »političkih sitnica«. Naprotiv! To je radikalni zahtjev da se preobrazu egzistencija i akcija kojoj ništa ne smije izmaknuti, ni politika koja ima svoje mjesto među ljudima.

Odsutnost političkih momenata u evanđelju ostavlja kršćanima slobodu da konkretno ostvare evanđeoske imperATIVE koje treba primijeniti u svakoj situaciji. Svaki je kršćanin svoj vlastiti prorok. Evanđeoski moral je radikalni-

⁷ J. Guillet je profesor u Lyon-Fourvièreu. Od djela: *Jésus devant sa vie et sa mort, Aubier, 1971*; *Jésus et la politiques*, u R. S. R., sv. 59, br. 4, listopad-prosinac, 1971.

⁸ E. Trocmé je profesor u Strasbourgu na Faculté de théologie protestante. Od djela: *Jésus de Nazareth, vu par les témoins de sa vie*, Delachaux et Niestlé, 1971.

zacija svih zasebnih morala, bilo židovskog bilo poganskih naroda. Taj evanđeoski moral treba konkretno primijeniti i u politici.

E. Trocmé je podvukao Isusov apolitizam. No, tjeranje trgovaca iz hrama vjerojatno bi imalo politički karakter. Poslije uskrsnuća Isus je postao vrhovni Gospodar kome ni jedna zemaljska moć ne može izmaknuti.

Političko bi stajalište kršćana moralo voditi računa i o apolitizmu »zemaljskoga« Isusa i o njegovoj suverenosti poslije uskrsnuća.

Četvrti je dan kongresa bio dan zajedničkih nastojanja da se valorizira čitav rad kongresa i dođe do boljih metoda.

* * *

Kongres je nastojao izbjegnuti izolaciju moralista i promicati međudisciplinsku suradnju na području teologije i filozofije, humanističkih i društvenih znanosti. Poštivao se princip pluralizma. Valjda je to bio razlog da nije zaključena nikakva rezolucija iako je bila predviđena. Bilo je heterogenosti.

Rad se također odvijao u grupama (8). Osobito su bile zanimljive popodnevne rasprave po načelu okruglog stola.

Otišao sam s uvjerenjem da moralna politička teologija ima pred sobom još dalek put.

CRKVA LJUBAVI

(*Dr fra Danijel Krželj, Ecclesia caritatis. Concilii Vaticani II doctrina de caritate Ecclesiae, Libreria internazionale ed. francescana, Vicenza, 1972, str. 167*)

Luka Markešić

U ovo postkoncilsko vrijeme živog i uzburkanog previranja u Crkvi, sigurno je, u raspoznavanju duhova, posebno važan dar imati karizmu uočavanja i shvaćanja pravoga duha 2. vat. sabora. To je ujedno nuždan preduvjet za pravu izgradnju Kristove Crkve u suvremenom svijetu. Disertacija Danijela Krželja, profesora pastoralne teologije na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu, čini mi se da je dobar i uspio prikaz saborskoga duha koji ukazuje na ljubav kao temeljnu dimenziju koncila i svih njegovih dokumenata. Zbog toga ću upravo upozoriti našu crkveno-teološku javnost na ovo djelo.

Pisac je u svojoj radnji postavio jasno i određeno pitanje: Što je to bilo osobito značajno u pastoralnom radu 2. vat. sabora i što je ovaj pastoralni sabor smatrao posebno važnim ostaviti u svojim dokumentima kao temeljnu smjernicu za izgradnju Crkve u današnjem i sutrašnjem svijetu? — Kao što je glavna tema 2. vat. sabora, odgovara autor, bila Crkva, tako je glavna dimenzija te Crkve: *ljubav*. Crkva se rađa iz Božje ljubavi, ona je sakrament te ljubavi u svijetu, i stoga treba da bude ono što zaista jest — prije svega zajednica ljubavi (*Ecclesia caritatis*).

Pisac u stvari želi potanko istražiti kakav je odnos između Crkve i ljubavi u saborskim spisima i prikazati kako se Crkva koja je pozvana da »komunicira Božju ljubav ljudima«, da bude »vijesnica ljubavi« (Pavao VI) — »na ljubavi temelji i upravlja« (Predgovor).

Odmah u uvodu svoje radnje, autor iznosi cjelovit i uravnotežen prikaz biti i naravi Crkve kako to izlaže 2. vat. sabor. — Za pastoralnu izgradnju nužno je poznavati temeljne istine o Crkvi, jer bi pastoralna ljubav bez istine bila kao brod bez kompasa. Zato ovaj kratki prikaz u uvodu predstavlja posebnu vrijednost u knjizi. On nam izlaže narav Crkve kao stvarne zajednice ljubavi, duhovne i personalne, koja ima svoj temelj u Bogu i njegovoj ljubavi. Ali je